

ГАЛИЧ У ПОЛІТИЦІ ДИНАСТІЇ АРПАДІВ (ФРАГМЕНТ АВТОРСЬКОЇ СТАТТІ)

На сторінках фрагмента своєї статті автор відобразила етапи протистояння королівської династії Арпадів з Угорщини, київських і волинських князів за право контролювати Галич і Галицьку землю. Головними засобами досягнення мети вважалися дипломатія та війна, яку успішно використовували всі ворожі сторони.

Ключові слова: *Галич, Київська Русь, Угорщина, Галицько-Волинське князівство, Бела III, Андрій II, Бела IV.*

1. Стосунки зі східними слов'янами

Впродовж правління династії Арпадів ми не можемо говорити ні про угорсько-російські, ні про угорсько-українські відносини, натомість ідеться про зв'язки зі східними слов'янами. Лише під кінець XIII ст. можна вказати на ті мовно-культурні відмінності, за допомогою яких зі східних слов'ян виокремилися росіяни, українці й білоруси. Впродовж X–XIII ст. відбулися зміни статусу не лише староруської мови, а й назв народностей, адже змінювалися політичні рамки, в яких ті жили¹. Спершу в X ст. навколо Києва були об'єднані та спільно проживали племена полян з варягами — із них виник політичний організм, який ми називаємо Київською Руссю. У XII ст. Київська Русь розділилася на князівства, а впродовж XIII ст. вони заклали три окремі регіони: Новгород, який розвивався самостійно; татарський васал — Володимиро-Суздальське князівство та Галицько-Волинське, що тяжіло до Польщі й Литви. У XIV ст. підвладні Польщі землі почали нотуватися «Малою Руссю» (*Russia Minor*), натомість північні землі «Білою Руссю» (*Russia Alba*). Землі ж колишнього Володимиро-

¹ Угорською слово «Русь» перекладається «Росія». Див. про це: Font M. Oroszország, Ukrajna, Rusz / M. Font. — Budapest : Ballasi kiadó ; Pecs : University press, 1998. — 218 l. Тому в інших працях ми вживаємо термін «Русь». Висловлюю вдячність Яношеві Маккаї за пояснення різниці між літописним «руський» (órosz) та «російський» (orosz).

Суздальського князівства в XIV–XV ст. занурилися в довгу боротьбу за лідерство між Москвою і Твер'ю. До останньої третини XV ст. переважала Москва (Московська Русь). Іван III (1462–1505) став тим, хто позбувся татарської залежності й перетворився на суверенного учасника європейської політики².

Угорці ж, починаючи від здобуття другої батьківщини, постійно перебували в контактах зі слов'янами. З одного боку, ці стосунки не розвивалися рівномірно, але з часом, за певних умов вийшли на інший рівень розвитку. Щоправда, джерела відображають відносини зі східними слов'янами недостатньо. Наприклад, ми дуже мало знаємо про зв'язки угорського союзу племен Ателькузи зі слов'янськими сусідами. Арабські автори вказують, що угорці обклали їх даниною, імовірно платячи хозарам за свій перехід у нові землі для проживання³. Дійсно, Київська Русь як союз племен суттєво зміцніла після втечі угорців за Карпати. Найінтенсивнішими, отже, після виникнення держави на чолі з династією Арпадів стали стосунки з Галицьким князівством, перетвореним на самостійне впродовж XI–XIII ст.

2. Категорії відносин

2. 1. Шлюби

Увага середньовічних хронік зазвичай була прикута до двох справ: міждинастичних взаємин і походів. Не оминули увагою автори й Галич.

Галицький князь Ярослав Осмомисл (1153–1187), наприклад, хотів видати заміж за сина короля Гейзи II (1141–1162) і Єфросинії Мстиславівни Стефана III (1162–1172) свою доньку, але шлюб так і не відбувся⁴. У цій невдачі помітну роль відіграла візантійська дипломатія, якій вдалося відвернути галицького князя від союзу з Угорщиною у війні з Візантією.

Мстислав Мстиславович, новгородський та галицький удільний князь, віддав заміж свою доньку за наймолодшого сина короля Андрія II (1205–1235) герцога Андрія, який оволодів землями Перемишля аж

² Font M. Oroszország története / M. Font, Gy. Szvák, E. Niederhauser, T. Krausz. – Budapest, 1997. – Old. 7–123.

³ A honfoglalás korának írott forrásai // Szegedi Középkortörténeti Könyvtár / [szer. Gy. Kristó]. – Szeged, 1995. – Old. 33, 38; Róna-Tas A. A honfoglaló magyar nép / A. Róna-Tas. – Budapest, 1996. – Old. 204.

⁴ Kinnamosz // Moravcsik Gy. Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai / Gy. Moravcsik. – Budapest, 1988. – Old. 226.

до своєї смерті 1234 р.⁵. Після татарського нападу на Угорщину король Бела IV (1235–1270) своїх доньок Анну і Констанцію, відповідно, віддав заміж за чернігівського і галицького князя Ростислава Михайловича та галицького володаря Лева Даниловича.

Ростислав зі своїм батьком ще перед прибуттям кочівників приїздив до Угорщини свататися. Однак Михайла Всеволодовича після повернення вбили татари, а його син з допомогою угорців намагався повернути собі Галич. Спроба не увінчалася успіхом, після чого він переїхав до Угорщини й отримав від Бели IV титул боснійського бана. Лев Данилович натомість, син галицького князя Данила Романовича, своє дитинство провів при дворі Андрія II, а також згодом виховувався у Кракові. За повернення Галича він також чимало воював з Андрієм II та Белою IV. Від останнього жодного разу не просив допомоги проти своїх ворогів. Утім після татарського погрому шляхом укладення шлюбу своїх дітей Бела IV погодився на союз.

Нещодавно новий шлюб відкрив Дьюла Кріштов. Автор на підставі одного неопублікованого джерела встановив, що король Карл-Роберт (1308–1342) через ранню смерть своєї дружини «в товаристві вірних баронів» їздив до Галича для нового одруження⁶.

2.2. Походи

Шлюбні міждинастичні стосунки розвивалися за таких обставин, коли володарі сусідніх земель спільно вирушали в походи як союзники, використовували свої «титули» для прикордонних претензій, а на цій підставі розвивали експансіоністські плани. Впродовж XI – першої половини XII ст. угорські війська не раз прибували в землі Рюриковичів з різними намірами, а князі неодноразово допомагали Арпадам у їхніх справах.

Зокрема, 1132 р., коли Бела II Сліпець (1131–1141) воював проти претендента на угорський престол Бориса Коломановича й краківського князя Болеслава Кривоустого, який його підтримував, галицький володар Володимирко напав на поляків з тилу, що відповідало інтересам угорців. Однак уже Гейза II під керівництвом

⁵ Полное собрание русских летописей (далее – ПСРЛ). – М., 1962. – Т. 2. – Стб. 748.

⁶ Kristó Gy. Orosz hercegnő volt-e Károly Róbert első felesége? / Gy. Kristó // Aetas. – 1994. – V. 1. – Old. 194–199.

бана Белуша 1144 р. атакував землі Володимирка⁷. Хоча король був у добросусідських стосунках з ним, через свій шлюб був змушений підтримувати великого київського князя Ізяслава Мстиславовича. Спершу обоє не конфліктували між собою, однак із часом угорська політика зазнала змін. Найсерйознішим супротивником родича Гейзи II, великого київського князя, у той час став саме Володимирко. Король упродовж 1148–1152 рр. шість разів надсилав Ізяславові Мстиславовичу війська і двічі брав участь у походах особисто. Суперечності в київсько-галицьких відносинах особливо проявилися тоді, як після однієї з перемог ті угорці, яких не відпустили, отримали від Володимирка землі (з його отчини). Князь знайшов підтримку серед угорців-іноземців, натомість королеві пригадав, як колись допоміг Белі II Сліпцеві. Наведений фрагмент, зокрема, показує, що угорські війська не мотивували придбанням землі на Русі, хоча можливість для цього існувала.

Ситуація змінилася в часи Бели III (1172–1196), який замість допомогти запроторив галицького князя до в'язниці, а герцог Андрій, майбутній король Андрій II, який очолив кампанію на Галич 1188–1189 рр., став місцевим володарем⁸. Згідно з київським літописцем, Бела III був добре обізнаний у руських справах, тому намагався утвердитися тут не лише силою війська, а й через перемовини з іншими володарями. Втім угорське перебування було нетривалим. 1189 р. король займався проблемами проходження війська хрестоносців через Угорщину, а Андрій без підтримки не впорався з ворогами і був змушений втікати з Галича⁹. Але вагомим доказом угорської влади став запис королівського титулу *rex Galicie*, який Бела III вжив у цих подіях лише раз, як нам відомо, у листі, адресованому одному з далматинських міст.

Андрій II, ставши королем, титулом «галицького короля» дійсно хотів змінити королівські впливи і з цією мотивацією все своє життя добивався Галича (1205 – середина 1234), використовуючи не тільки

⁷ ПСРЛ. – Т. 2. – Стб. 315.

⁸ ПСРЛ. – Т. 2. – Стб. 661; Font M. III Béla szerepe az 1180-as évek halicsi trónküzdelmeiben / M. Font // Történeti Tanulmányok Dél Pannóniából (A dél-dunántúli történészek I. regionális konferenciájának válogatott előadási. Pécs, 1987. május 9–10) / [szer. J. Vonyó]. – Pécs : Pécsi Akadémiai Bizottság, 1988. – Т. 1. – Old. 9–17.

⁹ ПСРЛ. – Т. 2. – Стб. 666. Про події XII ст. див.: Font M. Magyar-ország kapcsolatok a 12. században / M. Font // Aetas. – 1995. – V. 3. – Old. 53–75.

військову силу, а й широкий діапазон дипломатії¹⁰. Спершу він домовився спільно з краківським князем Лешекком Білим повернути малолітнім дітям померлого князя Романа Мстиславовича — Данилові і Василькові їхню владу, допоки над ними справляла регентство мати. Пізніше то з чернігівськими князями Ігоревичами домовлялися, то відвойовували малолітньому Данилові галицькі володіння. Насамкінець на Спішській зустрічі народилася угода одруження Андрієвого п'ятирічного сина Коломана з трирічною краківською князівною Саломеєю. 1216 р. Андрій II також отримав від папи корону і благословення. Після вигнання дітей-молодят угорський король, носій титулу галицького короля та володар частки польської дружини сина, на перший план висунув герцога Андрія. Той заручився з донькою руського князя за умови, що без участі колишнього польського партнера прагнутиме утримувати одну з частин Галицької землі.

Бела IV у цьому питанні відрізнявся від дій батька. Він відмовився від прямого втручання у галицькі справи, в яких Данилові протистояли й старі вороги з-посеред руських князів¹¹. Лише одного разу король змінив думку, коли після татарського лихоліття своєму зятеві Ростиславові хотів здобути галицькі землі. Втім під Ярославом зазнав поразки¹². Не лише для татарської політики, але й з метою впорядкування стосунків він уклав шлюб Констанції з Левом Даниловичем. Його ініціативою було й укладення іншого шлюбу — Данилового сина Романа з Гертрудою, спадкоємицею династії Бабенбергів. Бела також отримав від Романа військову допомогу в ході бойових дій за спадщину Бабенбергів, хоча, точніше, просто виник ще один прецедент для законного втручання у справи Австрії.

На рубежі XIII—XIV ст. в Угорському королівстві спостерігалися відцентрові тенденції, тому вибір зовнішньополітичних відносин нових володарів залежав від цього¹³. Руські князівства перестали відігравати тут вагомую роль. Угорщина сама продовжувала підтримувати лінію

¹⁰ Font M. II. András király politikája és hadjáratai / M. Font // Századok. – 1991. – Évf. 125. – Sz. 1–2. – Old. 107–144.

¹¹ ПСРЛ. – Т. 2. – Стб. 774, 776, 778, 785–786.

¹² ПСРЛ. – Т. 2. – Стб. 795–797, 800–805; Font M. «Gesta Danielis regis» / M. Font // «Magyaroknak eleiről». Ünnepi tanulmányok a batvan esztendő Makk Ferenc tiszteletére / [szerk. F. Piti]. – Szeged, 2000. – Old. 153.

¹³ Kristó Gy. A feudális széttagolódás Magyarországon / Gy. Kristó. – Budapest, 1979. – Old. 139–212 ; Szűcs J. Az utolsó Árpádok / J. Szűcs. – Budapest, 1993. – Old. 279–349.

колишнього співробітництва, блідим свідченням чого став шлюб Карла-Роберта з донькою галицького князя Марією. Ідея цього шлюбу для новоприбулого з Неаполя короля могла з'явитися у наближеному середовищі до спершу вірного йому палатина Аби Амадея. Палатинові ж сини пізніше стали приреченими до підтримання стосунків з поляками. У цей час натомість Галич і Волинь стали тісніше пов'язані стосунками з мазовецьким і краківським князівськими дворами. Але традицію династії Арпадів титулуватися «королями Галичини і Володимирії» продовжили володарі Анжу. Окрім претензій, цей титул не мав під собою реальної влади.

Від 1340 р. Галич відійшов під польський вплив, натомість за Волинь тривали довгі війни між поляками й литовцями. На підтримку королеві Казимиру III (1333–1370) у конфлікт втрутився Людовік I (1342–1382)¹⁴. Галицький королівський титул залишався предметом їхніх переговорів. Людовік відмовився врешті від титулу на користь Казимира, але лише до 1370 р., коли він сам став королем як Угорщини, так і Польщі. За наказом Людовіка I між 1370–1387 рр. Галичиною та Волинню (*Lodomeria*) управляли іноземці. Впродовж цих років існував уряд *voivoda regni Russiae*, або ж «руський воєвода», який обіймали Янош Каплаї, Петер Цудар, Імре Бебек¹⁵. Останнього воєводу в особі Стібора Стіборича призначив Сигізмунд I (1387–1437)¹⁶. Але тоді ж польський король Володислав Ягайло поглинув Галичину і Волинь. Відтоді польська перевага стала очевидною, а володарі Русі й Угорщини перестали підтримувати політичні стосунки.

2.3. Резюме

Стосунки східних слов'ян з угорцями доби Середньовіччя переконливо доводять, що розширення зв'язків Угорщини тепер сягало на схід та північний схід. У наші дні багато говориться про так звану «роль моста» країни, але вона виконувала ті ж функції ще в Середні віки. Форма стосунків радше була елементом впливу на сусідів. Спершу відносини з Київською Руссю і київськими великими

¹⁴ Kristó Gy. *Az Anjou-kor háborúi* / Gy. Kristó. – Budapest, 1988. – Old. 126–130; Wyzumski J. *Kazimierz Wielki* / J. Wyzumski. – Kraków, 1986. – S. 71–101.

¹⁵ Engel P. *Magyarország világi archontológiája* / P. Engel. – Budapest, 1996. – T. 1. – Old. 35.

¹⁶ Mályusz E. *Zsigmond király Magyarországon* / E. Mályusz. – Budapest, 1987. – Old. 29.

князями виглядали партнерськими, як і потім із Галицько-Волинським князівством. Але насамкінець зв'язки з Києвом застопорилися, а в XIV ст., коли Галич відійшов під польський вплив – галицькі контакти також зникли. Лише на короткий час те, що Людовік I обійняв польські землі, повернуло Галич до Угорщини.

*Переклад з угорської Мирослава Волощука
(Івано-Франківськ, Україна)*

Marta Font (Pecs, Hungary).

Halych in the Arpad dynasty policy (fragment of the author's article)

In the fragment of the article, the author showed the periods of the opposition between the Arpad royal dynasty of Hungary, and Princes from Kyiv and Volyn for the right to control Halych and the Halych land. The diplomacy and the war were the main ways of the goal achievement, and all the hostile parties used them successfully.

Key words: *Halych, Kyiv Rus, Hungary, The Principality of Galicia – Volhynia, Bela III, Andrii II, Bela IV.*

Font M. Kijev és Halics az Árpád-házi királyok politikájában / M. Font // Magyarország és Kijevi Rusz / sorozatszerkesztő J. Kobály. – Ungvár : Magyar Kulturális Szövetség, 2001. – Old. 38–54.